

**A neveléstudományi kutatások újabb
eredményei**

Absztrakt kötet

MTA Pedagógiai Bizottság Neveléstörténeti Albizottság

**PTE BTK „Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola**

MTA Pedagógiai Bizottság Neveléstörténeti Albizottság
'Oktatás és Társadalom' Neveléstudományi Doktori Iskola

**A NEVELÉSTUDOMÁNYI KUTATÁSOK ÚJABB
EREDMÉNYEI
NEVELÉSTÖRTÉNETI KONFERENCIA**

2015. október 8-9.

TÁMOP-4.2.2.B-15/KONV-2015-0011
TUDOMÁNYOS KÉPZÉS MŰHELYEINEK TÁMOGATÁSA A PÉCSI
TUDOMÁNYEGYETEMEN 2015

**A NEVELÉSTUDOMÁNYI KUTATÁSOK ÚJABB
EREDMÉNYEI
NEVELÉSTÖRTÉNETI KONFERENCIA**

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
2015

A pedagógiai elit átalakulása az 1940-es évek közepétől az 1950-es évek végéig¹

Kutatásunkban a korszak hivatalos neveléstudományában néhány, lényeges szerepet játszó szereplő szakmai életútját igyekeztünk megérteni, és a különféle életminták megragadásán keresztül értelmezni az 1945 és 1950 közötti pedagógiai elit átalakulásának sajátosságait. Munkánk során arra a történeti megközelítésre támaszkodtunk, amely fontos szerepet szán a mikrotörténeti és a narratív szemléletmódnak, így a megélt történelem feltárására, a személyes történelem megismerésére, a visszaemlékezésekből kibontakozó narratívák értelmezésére, a jelentésalkotó ember megértésre törekedtünk. Levéltári és könyvészeti források mellett a személyes emlékezés forrásait is használtuk, például élettörténeti interjúkat és írott visszaemlékezéseket. Az utóbbiak során szembesültünk számos koncepcionális és módszertani problémával, például az emlékezések konstruáló jellegével, a sokféle igazság együttes jelenlétével, a múlt, jelen és jövő dimenziók keveredésének hatásával, az emlékezők, a kérdezők értékeivel, szándékaival, érzelmeivel. Így a történeti problémák mellett kutatásunkban módszertani kérdések vizsgálatára is vállalkoztunk. A narratívák értelmezésében fontos előzmény volt egy 1947-48-as, Prohászka Lajos által lefolytatott ankét elemzése (Golnhofer – Szabolcs, 2009) és különféle emlékezéssel, illetve narratívákkal foglalkozó munkák feldolgozása (Ehmann, 2003; Erős, 2001; Geertz, 1994, Gyáni, 2000; Nora, 2010). A sajátos életutak, életminták megragadásában kitüntetett szerepet tulajdonítottunk az identitás alakulásának, változásának. A felvázolt koncepcionális és módszertani megfontolások alapján készítettünk élettörténeti interjúkat (például Ágoston Györggyel, Bakonyi Pállal, Komár Károllyal), dolgoztunk fel visszaemlékezéseket (például Lázár Györggyel foglalkozóakat), elemeztünk az ötvenes években megjelent pedagógiai könyveket. Kutatási részeredményeinket különböző tanulmányokban és konferencia előadásokon mutattuk be, amelyekben többek között Ágoston György és Lázár György életútját elemeztük, értelmeztük; vizsgáltuk a kommunikációs háló feltárásának lehetőségeit és korlátait a neveléstörténeti kutatásokban, kutattuk a pedagógia jellegzetességeit az ötvenes évek pedagógiai tankönyveiben (l.például: Golnhofer - Szabolcs, 2013; 2014). Továbbiakban folytatjuk az összegyűjtött adatok (szövegek) feldolgozását és a neveléstudomány fontos „eseményein” (például a Petőfi Kör 1956-os őszi pedagógusvitáján) felszólaló, a hivatalos elithez tartozó tudósok, oktatáspolitikusok életútjának feltárását, értelmezését.

---

¹ Kutatásunk *A magyar neveléstudomány története a szakmai folyóiratok tükrében (1945-1989) - tudományos kommunikáció, szakmai diskurzusok* című OTKA kutatás (K100496) keretében folyik. Témavezető: Németh András.

Nagy Péter Tibor

Wesley János Lelkészképző Főiskola, egyetemi tanár

A felsőoktatás-történet és elitkutatás

A felsőoktatástörténet-írás hagyományosan egyfajta hátrányban van a közoktatástörténet-írással szemben. A közoktatás és felsőoktatástörténet-írás egyaránt képes a diákok összetételének, vagy az intézmények történetének a kutatására, látványos azonban az egyenlőtlenség egyrészt az oktatói kar, másrészt a tartalmi kérdések megítélése szempontjából. A közoktatáskutatásban a tanárok főiskolai vagy egyetemi végzettsége, a tanárok szakos irányultsága, a publikáló-nem publikáló tanárok elkülönítése mindig is lehetőséget biztosított egyes pedagóguscsoportok, időszakok, országrészek, intézmények jellemzésére. A felsőoktatástörténet-írás számára nem nagyon állt rendelkezésre ez a módszer. A felsőoktatástörténet-írás elfogadni kényszerült az egyes tudománytörténetek - meglehetősen esetleges módszerrel - kialakított álláspontját arról, hogy kik voltak a domináns oktatók, s kik nem. Hasonlóképpen a közoktatási tananyag tartalmi kérdéseit - tankönyvszövegek, tantervszövegek elemzésével - mindig is leírhatta valamiképp a közoktatástörténész, a felsőoktatás vonatkozásában erre nem volt lehetőség, hiszen az ottani tartalmi vitakérdések - a neveléstudomány kivételével - messze meghaladják az ezzel foglalkozók tárgyi hozzáértés. A tudományos elitkutatás - melyet Karády Viktorral együtt az interco-ssh nemzetközi programhoz kapcsolódva végzünk mindkét problémára megoldást kínál.

Németh András

ELTE PPK, egyetemi tanár

A hazai életreform és reformpedagógiai kutatások újabb eredményei

A 2005-ben induló új OTKA kutatás a korábbi hasonló jellegű kutatások eredményeire alapozva az életreform mozgalmak és a reformpedagógia kapcsolatát vizsgálja. Célja, hogy feltárja az 1930-1940-es években a magyar társadalmi, illetve szűkebb értelemben vett pedagógiai intézményesülési folyamatok újabb mintázatait, illetve korábbi elemeinek továbbélését, azok metamorfózisát, továbbá a pedagógiai reformfolyamatok alakulására gyakorolt hatását. Ennek megvalósítása során az életreform közép-európai recepciójának kritikai nézőpontú komparatiztikai elemzésével kerül sor a korszak életreform gyökerű társadalmi kapcsolatai áttrendeződésének, illetve pedagógiai reformjainak és a magyar társadalomban is teret nyerő különböző orientációjú, életreform ideológiák szélsőséges megnyilvánulásainak differenciált elemzésére is. A kutatás hat altémára tagolódik: 1. Életreform gyökerű közösségek és egyesületek és sajtóorgánumaik és azok pedagógiai recepciója 2. Életreform ihletettségű tánc és mozdulatművészet intézményesülése és közönségének alakulása 3. Az ének és a zene reformja, Kodály Zoltán korabeli munkássága és a személye köré szerveződő zenei mozgalmak, 4. A népi mozgalmak és pedagógiai reformok intézményesülése a harmincas-negyvenes években, Németh László

munkássága és a személye köré szerveződő pedagógiai ihletettséggű népi tehetségmentő törekvések 5. *Az életreform gyökerű játék- és gyermekkultúra intézményesülése a harmincas években* 6. *A néptanítók és a középiskolai tanárok szerepe az új életforma elemek és a reformpedagógia eszméinek elterjesztésében, az életreform elemeinek megjelenése a korszak releváns folyóirataiban, iskolai gyakorlatában. A tervezett előadás a kutatás eddigi eredményeinek vázlatos áttekintésére vállalkozik.*

Pornói Imre

Nyíregyházi Főiskola, főiskolai tanár

A tanítóság patronázs munkája az 1910-es években Magyarországon.

A kutatás célja a dualista korszak századfordulós gyermekvédelmi törvénykezésének népiskolát érintő feladatainak és hatásának feltárása. Ennek vált a részévé a patronázs, mely az elhagyott és erkölcsi romlásnak kitett, támaszra szoruló gyermek- és fiatalkorúak védelmét jelentette, részben a pártfogoltak lelki segítségével, részben a társadalomba való betagozódásuk előkészítésével. Ez magában foglalta a megelőzéshez szükséges társadalmi háttér pontos, és részletes feltárását, megismerését is, melyben a népiskolai tanítóságnak kiemelkedő szerepet szántak.

A kutatás módszerei: A Néptanítók Lapja, a Katholikus Szemle, a Protestáns Szemle, az Országgyűlés Főrendiházi és Képviselőházi Irományok, a Képviselőházi Naplók témaközpontú elemzése, s a századforduló e témával foglalkozó könyvészeti forrásainak feltárása. A kutatás eredményei: A tanítók patronázs tevékenységét részben a 149.500/909.V.K., részben az 1911. évi 16.783. számú m.kir.vallás-és közoktatásügyi miniszteri rendelet, illetve körrendelete szabályozta. Előbbi az alkalmazandó fenytéseket és azok módszereit, utóbbia helyi és az országos jótékonyági szervezetekkel (gyermekvédő-pártfogó-patronázs egyesület), s a gyámhatósággal való együttműködés formáit körvonalazta. Ez is hozzájárult a gyermekvédelem és a fiatalkorúak támogatására hivatott állami szervek és intézmények, és az országosan szervezett egyesületek munkájának eredményességéhez.

Kelemen Elemér

ELTE TOK, Professzor Emeritus

Hetven éves az általános iskola. Oktatástörténeti széljegyzetek

Az általános iskola a magyar iskola – és művelődéstörténet egyik legjelentősebb, Eötvös népoktatási törvényéhez mérhető teljesítménye.

Az 1945-ben létrehozott intézmény történetét a keletkezés ellentmondásos körülményei – az elfojtott politikai és szakmai viták, a vitatható jogi szabályozás, valamint az intézményi, tárgyi és személyi feltételek kezdettől meglévő és tartós hiánya – nagymértékben meghatározták.

Az általános iskola társadalmi funkciójának kezdeti humánus és demokratikus értelmezése a fordulat évét követően eltorzult, aktuális ideológiai-politikai szempontoknak rendelődött alá. A funkciózavart növelte a tantervi maximalizmus és a

tananyagcsökkentési kampányok hektikus váltakozása, valamint az elitoktatás hagyományainak burkolt, majd nyílt térnyerése, az iskolarendszer szelektációs mechanizmusainak felerősödése.

Az általános iskola egyre nyilvánvalóbb válságtünetei az 1980-as években már túlmutattak az iskolarendszer belső problémáin. A rendszerváltozás azonban rossz oktatáspolitikai választ adott a felmerült kérdésekre, az iskolarendszer nemzetközi tendenciákhoz igazodó továbbfejlesztése helyett a két világháború közötti iskolaszervezet restaurációja, lényegében az általános iskola trónfosztása mellett foglalt állást.

A hetven éves történetből levonható következtetés az, hogy az általános iskola jövőjét az iskolarendszernek a tankötelezettség ismételt kiterjesztéséhez igazodó továbbfejlesztése és a komprehenzív jellegű alapképzés ebbe illeszkedő szerkezeti és tartalmi reformja, a „megszüntetve megőrzés” jelentheti.

Pukánszky Béla

SZTE, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, egyetemi tanár)

Neveléstörténet, gyógypedagógia-történet, fogyatékos-ság-történet - Új kutatási témák és módszerek

Az előadás hététeréül szolgáló kutatás a hazai pedagógiatörténet-írás új témáit és kutatási módszereit tekinti át, majd ez követően a gyógypedagógiatörténet-írás klasszikus és új témáit és metodikáját helyezi górcső alá. A klasszikus neveléstörténet mint diszciplína a 19. századi egyetemi oktatás pedagógiai képzését szolgálta, annak egyfajta „propedeutikus”, további tanulmányokra előkészítő bevezetését nyújtva. Megítélésünk szerint a hazai pedagógusképző felsőoktatás nem mondhat le a neveléstörténetnek erről a szerepéről. Hipotézisünk szerint a gyógypedagógia-történet mint egyetemi-főiskola tantárgy ezt a szerepét a hazai gyógypedagógus-képzésben megnyugtató módon betölti, de a tantárgy, illetve az annak alapját képező diszciplína (a gyógypedagógiatörténet-írás) tartalmi és metodikai megújítása ma már nem sokáig halogatható feladat. Nem lebecsülve az e tudományágon belül a „klasszikus” leíró-elemző metódussal elért eddigi eredményeket, új, a nemzetközi tendenciákat is követő témaválasztásra és kutatásmetodikára van szükség. Új perspektívát jelenthet a gyógypedagógia-történet írás számára a többségi gyermekortörténet eredményeit hasznosító témakijelölés és kutatás, például a fogyatékos gyermekről alkotott mentális kép alakulása-változása egyes történelmi korokban és kultúrákban. A rendelkezésre álló hazai és nemzetközi primer és szekunder források feltárásával például rekonstruálni lehet, hogy milyen gyermekkép típusok váltották egymást az európai és a nem európai kultúrákban az évezredek során. A kutatást segíthetik az olyan elméleti modellek is, amelyek a történelem folyamán egyes korokban dominánssá váló szellemi-filozófiai irányzatok hatását is tükröző társadalmi gyermekkép-változatokat kísérlik meg rekonstruálni. Érdekes lehet például a felvilágosodás korában elterjedő „javításra, tökéletesítésre szoruló” fogyatékos gyermek képének, vagy a nagy elzáró rendszerek kiépülésével párhuzamosan elterjedő „elkülönítendő, elzárandó” fogyatékos gyermek

mentális képének rekonstruálása és értelmezése a rendelkezésre álló források alapján. Mindezek révén többet tudhatunk meg a napjaikban létező fogyatékoságképekről, a napjainkban és megtapasztalható társadalmi befogadás (inklúzió) és a kizárás-kirekesztés (exklúzió) működési mechanizmusainak történeti gyökereiről is.

Sáska Géza

ELTE

1952 és 1962 között az MTA Pedagógiai (Fő) Bizottság tagjai, életútjuk

- Átjárás a tudományosan szervezett szocialista társadalom első évtizedeiben az

oktatáspolitikából a neveléstudományba

Az előadás a szociológia, történetírás és politológiai szemlélet és módszertanát használva az MTA Pedagógiai Bizottság 1952 és 1962 közötti összetételének összehasonlítását mutatja be.

Arra fókuszálunk, hogy a vizsgált időszakban az MTA Pedagógiai Bizottsági tagok között 1) volt-e a kontinuitás, és ha igen milyen mértékű. Három karrier utat mutatunk be, a kis számú (2fő) be nem sorolhatóakat nem véve figyelembe. Az első csoportba azok tartoznak, akik 1952 és 62 közötti időszakban politikai és/vagy irányító szerepet töltek és ezt a helyzetüket 1962-ben meg is őrizték. A másik csoportba azokat a személyeket soroljuk, akik a mondott időszakban irányító-vezető helyzetbe voltak, azonban az évtized végére nem-operatív területre (többségében tudomány, oktatás) kerültek. Végül a harmadik csoportba azokat soroltuk, akik az ötvenes években jobb és baloldali politikai vétségek miatt kiszorítottak a neveléstudomány központjából, a hatvanas évek elejére azonban visszakerülhettek.

Kitérünk arra is, hogy ebben a változásban milyen legitimáló ereje volt az 1951-ben létrehozott új tudományos minősítési rendszernek.

Bemutatjuk, hogy 1952-ben a 13 tagú MTA pedagógiai Főbizottságának három tagja nem az oktatásügy területén tevékenykedett, tíz évvel később mind a 15 tag azonban már igen: a szakma erősödött. Látni fogjuk, hogy 1952-ben valamennyi MTA bizottsági tag erősen kötődött a kommunista párthoz, 1962-ben ez a kép, a rehabilitáció miatt részben megváltozott.

1962-ben a 15 fős bizottság 46,6%-a az előző évtizedben vezető volt, illetve oktatásirányítást végző munkahelye volt. A fennmaradó hányadból 4 fő politikai rehabilitációban részesült, két fő egyéb úton került a Bizottságba.

A szocialista pedagógia képviselői tehát az állam és párt irányítás vezetőiből, munkatársaiból és rehabilitáltak közül állt össze.

Ami a tudományos minősítés jelentőségét illeti 1952-ben két fő életmű alapján volt kandidátus, akik 62-ben már különböző okokból már nem voltak tagok. 1962-ben (8fő) a 15-ből (53,3%) minősített volt közülük négyen a Szovjetunióban szerezték meg a kandidátusi minősítésüket. A minősítettek közül öten voltak korábban vezetők.

A tudományos minősítés rendszerének használata a politikai vezetésből a tudomány világába vezető a konverziót támogatta. Az politikai büntetések rehabilitáltjai csak 1962 után – az előbbiekhöz képes megkésve - szereznek minősítést.

Garai Imre – Németh András

ELTE PPK

„Egy szál magam vagyok. Csak az igazság áll mögöttem.” Adalékok egy tanítói életút elemzéséhez.

Előadásunk címét a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei Tóth Imre tanító memoárjából kölcsönöztük, amelynek kéziratot változatával 2012 tavaszán kerültünk kapcsolatba. A visszaemlékezés híven tükrözi az értelmiségiek nehéz helyzetét a 20. század második felének magyar valóságában különösen abban az esetben, ha a közéletben is aktív szerepet kívántak betölteni.

Önéletírásának számos aspektusa tárul fel az olvasó előtt: Tóth Imre a magánember, a családapa, a tanító, a politikus, aki a helyi közösség életének irányításában kulcsszerepet játszott. Ezeknek a rétegeknek közös eleme a hivatásából fakadó pasztorális aspektus, amely feltehetően abból fakad, hogy tanítói végzettségét 1944–1947 folytatott tanulmányai nyomán nyerte el. Azaz pont abban az átmeneti periódusban a II. világháborút követően, amelyben a felekezetek még meghatározó szerepet töltek be az alsó- és a középfokú oktatásban. Hivatását azonban egy olyan új politikai és társadalmi rendben kellett gyakorolnia, amely 1948 után alapjaiban változott meg, hiszen kialakultak a sztálinista típusú totalitárius diktatúra kontúrjai. Az új típusú társadalompolitika egyik fundamentuma az egyének izolációja és felügyelet alá való vonása, amely a hagyományos értékrenden alapuló tanítóképzésben szocializálódott szerzőt szükségszerűen állította szembe az államhatalommal.

Prezentációnk során előbb vázlatosan áttekintjük a modern értelemben vett emlékezeti kultúra kialakulását és felértékelődését a történeti, pedagógiatörténeti kutatásokban, majd a Philippe Lejeune által bevezetett önéletírás, illetve a Pierre Nora által javasolt emlékezeti hely fogalmait felhasználva értelmezzük Tóth Imre memoárjának egyes rétegeit, illetve a munkájának egészét a magyar oktatásügy szempontjából.

Vincze Beatrix

ELTE PPK, adjunktus

**Felülnézetben a 20. század: történelem és emlékezet, Középiskolai tanárok életpályája
visszaemlékezéseik tükrében**

Az előadás egy kisvárosi gimnázium tizenegy, nyugdíjas középiskolai tanárának életútját elemzi a velük készült interjúk alapján. Az alföldi gimnázium 70 és 80 év közötti pedagógusai nyilatkoztak iskolai tanulmányaikról, pályaválasztásukról, továbbtanulásukról, pedagógiai tevékenységük fontosabb eseményeiről, szakmai

eredményeikről, pedagógiai módszereikről. A félig strukturált interjúk során szívesen és részletesen vallottak életútjukról, elbeszélésükben, mint a „kanyargó folyó” (Esterberg, 2001) kitértek példaképeikre, szakmai és családi nehézségeikre.

Takács Zsuzsanna Mária

PTE BTK NTI, tanársegéd

Orvos-tanárok pedagógiai szerepe

A 20. század folyamán több magyar orvosprofesszor is szükségét látta annak, hogy megfogalmazza és kihangsúlyozza az orvosi egyetemeken oktatók pedagógus szerepét, kiváló szakmai felkészültségük mellett. Berde Károly (1891-1971), Grósz Emil (1865-1941) és Horányi Béla (1904-1986) a 20. század folyamán nevelték az őket követő generációk orvosait és kiemelkedő gyógyító, kutató tevékenységük mellett különböző egyetemek professzoraiként tevékenykedve nagy hangsúlyt fordítottak oktatói munkájukra is. Mindhárman megfogalmazták, hogy a leendő orvosoknak nemcsak a tökéletes szakmai tudást kell megszerezniük egyetemi éveik alatt, hanem azt is meg kell tanulniuk, hogy a betegség mögött az embert is lássák. Az előadás során az ő gondolataikat kívánom bemutatni azon írások alapján, melyekben az orvoscépzést állították a középpontba és megfogalmazva azon koncepcióikat, hogyan kell(ene) nevelniük a jövő orvosnemzedékét.

Balog Beáta

ELTE, PPK, PhD hallgató

Tanítónők életúttelemezése az 1959–1989-es időszakban

A huszadik század végétől egyre inkább növekszik a biográfia, az élettörténet, életúttelemezés iránti érdeklődés, kutatási módszerként történő alkalmazása (Kövér, 2000). Oka lehet a hétköznapi élet felé való fordulás, a nagy, neves (politikai) személyek helyett a „hétköznapi ember” életébe való betekintési szándék, mely által a történelmi eseményeket konkrét tapasztalatokkal színessé tehetjük, bővíthetjük, alátámaszthatjuk, cáfolhatjuk (Pénzes, 2013).

Leendő doktori disszertációm, kutatásomat – igazodva az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiatörténeti Kutatócsoport professziótörténeti kutatásainak tematikájához – ma is élő, az 1959-1989 közötti három évtizedben aktív tanítónőkkel végzem. A hangsúlyt a személyes és tudományos életvilágra, az interperszonális motivációkra, érintettségekre fektetem, melyhez mélyinterjúk készítése optimális módszer. Lényege, hogy szubjektív történetek elemzésével az adott interjúalany életét is (vagy legalábbis egy részét) megismerhetjük, értelmezésében láthatjuk a kutatott jelenségeket, továbbá társadalmi fejlődés folyamatára, a közgondolkodásra is ráláthatunk, mivel az alany személyesen, közvetlenül meséli el, hogy élte meg az adott időszakot, helyzetet, amire a kutatás vonatkozik, amire a kutató kíváncsi (Tóth, 2005). Emellett nemcsak az fontos, hogy a narrátor mit mond, hanem az is, hogyan mondja el

(Horváth, 2011). Fontos szempont, hogy a visszaemlékezések a narrátor jelenéből vizsgálják a múltat (Szabolcs, 2001).

Kutatási témám újszerűségét és tudományos, szakmai, társadalmi fontosságát abban látom, hogy az 1945 utáni neveléstörténet kevésbé feltárt és lehetőséget ad a „személyes történelem” tudományos igényű felhasználására. A professzió-analízis során közelebbről, mélyebben betekinthetünk, átélhetjük az egyes tanítónők életútját. Megtudhatjuk, hogy a tanítónő, mint társadalmi tényező mennyire volt elismert, megbecsült a férfiakhoz képest a szocializmus korszakában.

Szabó Zoltán András

ELTE PPK, tudományos segédmunkatárs

Középiskolai reformkoncepciók a Tanácsköztársaság bukását követő években (1919–1924)

Az első világháború több – a dualizmus kései időszakában kibontakozó – iskolaiügyi újítás megvalósulását odázta el, köztük a középiskolák szerkezeti átalakítását is. A forradalmi időszak rövid élettartamú reformjait követően 1919 végén indult kormányzati szintű kezdeményezés a középfokú oktatás megújítására. Ennek eredményeként született meg a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1919. évi 200,883 B. I. számú rendelete a középiskola reformjának előkészítése tárgyában, ami – jól érzékelhető restaurációs szándéka mellett – egy felhívás keretében már teret adott a tantestületek, tankerületi főigazgatók és az érintett egyházi főhatóságok véleménynyilvánításának is.

A kutatás célja annak feltárása, hogy a rendelet nyomán megszülető válaszlevelek miképpen hasznosulnak a trianoni békeszerződést követő években. Az elemzés szempontjait elsődlegesen a középiskolák szerkezeti és tartalmi vonatkozásai jelentik. A vizsgálat forrásait a kapcsolódó jogi anyagok (az 1924. évi középiskolai törvény, a Hivatalos Közlöny vonatkozó számai) mellett forráskiadványokban és a Magyar Nemzeti Levéltárban felelhető kormányzati dokumentumok alkotják. A rendelkezésre álló írásos anyagokat a történeti forráselemzés módszerével dolgoztam fel.

A kutatás eddigi eredményei a minisztériumi véleménybekérés rövid határidejű, szűk mozgásteret adó, többször sugalmazó jellegét mutatják. A beküldött válaszlevelek keltezésük, terjedelmük, kidolgozottságuk, valamint a reform szükséges irányvonalairól alkotott elképzelésük szerint egyaránt tág halmazokat alkotnak.

Szente Dorina

ELTE PPK

Iskolai rituálék és nevelési jelentőségük

A társadalomtudományi kutatások terén egyre több munka foglalkozik a rituálé jelenségével. (Mihály, 2010; Szabó, 2006; Turner, 2002; Van Gennep, 2007; Wulf, 2007) Korábbi kutatási területeket tekintve főleg az egyéni szabadság korlátozása, az

elnyomás eszközeként vizsgálták. Napjainkban azonban a szociális jellegét emelik ki, amely meghatározó az egyéni és társadalmi élet kialakításában. Nincs egységes elmélete, mivel számtalan társadalmi területen játszik szerepet. A rituálék közösséget teremtenek, cselekedtetnek, szimbolikus tartalma által hozzák létre és szilárdítják meg az identitást. Többek között az intézményes nevelés keretei között is fontos szerepet töltenek be. Számos külföldi szakirodalom beszámol a témában végzett iskolai kutatásokról, ahol azt elemzik, hogy a mindennapokat átszövő rituálék milyen hatással vannak a pedagógiai munkára. (Mohnhoff, 2007; Wulf és mtsai., 2004) Kutatásom célja megvizsgálni a különböző iskolai rituálék megjelenési formáit, nevelésben betöltött szerepüket. Kvalitatív jellegét tekintve főbb módszerként jelenik meg a résztvevő megfigyelés, interjú, fénykép elemzés, valamint dokumentum elemzés. A kutatás várható eredménye képen a források elemzését követően összefüggést lehet felfedezni a kialakult pedagógiai, nevelési módszerek és az adott kor társadalmának neveléssel kapcsolatos rítusai között. Továbbá a terepmunka során kialakítható egy olyan megfigyelési szempontsor, amivel az iskolai, közösségi rituálék vizsgálata könnyebbé válhat. Az előadás egy rövid betekintést kíván nyújtani az iskola rituális világáról, valamint annak neveléstudományban betöltött relevanciájáról.

Támba Renátó

DE BTK, PhD hallgató

Az anya-gyermek kapcsolat ábrázolása Fényes Adolf festészetében

A tudományos műhelyvitára előkészített kutatási témám: az anya-gyermek kapcsolat megjelenítése Fényes Adolf festészetében. A téma készülő doktori értekezésem részét képezi, melynek címe: Gyermekkor a vásznon. Gyermekszemlélet az alföldi iskola festészetében az 1870-es évektől az első világháború végéig.

Kutatásomat módszertani szempontból sokrétság jellemzi, de az elemzések szerkezeti vázát Panofsky (2011 [1955]) ikonográfiai modellje alapján, illetve annak a Mietzner-Pilarczyk (ld. 2013, 36. o.) szerzőpáros által továbbgondolt változata alapján dolgoztam ki. Kutatásaim során az alkotást társadalmi állapotok, eszmei konstrukciók, életesemények dokumentumaiként, lenyomataiként vesszük számba, melyek politikai, vallásos vagy filozófiai meggyőződéseket hordoznak magukban, tükröznek vissza (ld. Bächtmann, é. n., 78. o.), illetve a társadalmi praxis formáinak egyikének tekintem, s „mint a társadalmi tudat képi formában megjelenő modifikációja reprodukálja és interpretálja a társadalmi valóságot” (Schneider, é. n.). Érvényesítem tehát a műalkotások elemzésének társadalomtörténeti megközelítését is, elemzési szempontjaimat pedig többek között PiotrSztompkától(2009, 45-51. o.) kölcsönzöm a társadalmi élet aspektusaira vonatkozóan, illetve többek közöttSándor Zsuzsától(2004), Johannes Ittentől(1997), Király Sándortól(1994), René Bergertől (1977) és S. Nagy Katalintól(2013) a vizuális kommunikáció szempontjaira vonatkozóan. Kutatásom alapfogalma a gyermekszemlélet, melynek alkategóriái: gyermekkép és gyermekfelfogás (ld. Pukánszky, 2005, 9-10. o.), használom az antropológiai tér fogalmát (Géczi és Darvai, 2010) illetve javaslatokat fogalmazok meg többek között az

univerzális, a történetileg változó gyermeklét-motívumok pontos használatára vonatkozóan.

Fényes Adolfot kortársai és ismerői csendes, különc humanistának tartották, kritikusai és a szocialista művészet későbbi képviselői a szocializmus prófétái közé sorolták (Oelmacher és N. Péntes, 1960), azonban Lyka Károly (1905) és Hornyik Sándor (é. n.) műveinek esztétikai kvalitásaira irányítják a figyelmet. Jómagam mellett érvelek, hogy Fényes szegényember-korszakának 1898-1903 közötti periódusának munkái nem a kritikai realizmus, hanem a naturalizmus sajátosságait viselik magukon (pl. élettöredékek megjelenítése széleskörű társadalmi metszet helyett, pesszimizmus optimizmus helyett, „az ember az állatban” toposz megjelenítése, képkivágásos technika – ld. Czine, 1979), s mint ilyen, távol áll a szocializmus eszmei törekvéseitől (Család, 1898; Anya, 1901; Anyaság, 1902; Bölcsőt ringató, 1902). Plein air alkotóperiódusának művei kapcsán az ideológiai konstrukciók hiányát hangsúlyozom mint a stílus jellemző jegyét, összefüggésben a „non finito” (Tuffelli, 2001) esztétikájának stílustörténeti vonatkozásaival (pl. decentralizáltság, aszimmetria, képkivágásos eljárás, reszketeg, vibráló ecsetkezelés stb.), végül tárgyalásra kerülnek olyan művei is, mint a Mesetáj és az Anya gyermekeivel, melyek a művész humanizmusának megrendüléséről tanúskodnak. Elemzéseim során nagy hangsúlyt fektetek az összehasonlításra, illetve a Madonna-ikonográfiával való folytonosság (Eperjessy, 2006) hangsúlyozására (pl. a „Család” analógiái: Vladimiri Istenanya, Escher Károly: Proletár Madonna; Ferenczy Károly: Anya gyermekével, 1912). A Madonna-kontinuitás teóriát az inkarnációs teológiának a reneszánsz festészetben való fokozódó érvényesülésével (Eörsi, 1997) magyarázom, illetve az olyan példákkal, mint pl. Cambiaso Madonnái, s az ún. „parasztmadonna” típusára nemzetközi példákat is hozok (pl. Daumier, Guerard).

Kutatásaim során többek között arra jutottam, hogy a néprajzi szakirodalomban (ld. Jávorsky, 2000, 602-672. o.; Fügedi, 1988; Gazda, 1980) hangsúlyozott kíméletlen életre nevelés elvével és a szeretetlenség elvével szemben az ábrázolásokon leolvasható a szeretet, a gyámolítás, a gondoskodás mozzanata, összhangban Bálint Alice (1941) „archaikus szeretet” fogalmával”, illetve Linda Pollock (1998, 176-210. o.) megállapításával, mi szerint a gyermekkor és a gyermekhez való szülői viszonyulás nem annyira történeti, mint inkább biológiai kategória. Ugyanakkor az egyetlen olyan alkotás, mely már nem kisgyermekkorú gyermeket ábrázol anyjával (Öltöztetés, 1904) már a szertartásos falusi életrend szerves részeként mutatja be az anya-gyermek kapcsolatot, s itt már nem a „duálunió” mahleri fogalmának (Vajda és Kósa, 232-233. o.) működését nyugtázzhatjuk. Mindenesetre az „öszönös anyaság” minden képen tetten érhető. Ez a képtéma az egyetlen, melyen a gyermekkorral szembeni elvárások a legkevésbé tükröződnek, ennek pedig az oka az ábrázolt gyermekek életkora.

Vörös Katalin

PTE BTK NTI, tanársegéd

Az iparoktatás külföldön. Kísérlet az állami (szak)oktatás-politika árnyalására a dualizmus korszakában.

A periféria országainak – így Magyarországnak is – természetes törekvésük volt a modernizáció (Niedermüller 2008; Taylor 2008), versenyképességük fokozása a mindenkori centrum országaihoz képest. Ennek a folyamatnak egy jellegzetes megnyilvánulásként értelmezhetjük a 19. század második felében a munkaerő minőségi színvonalának emelésére tett kísérleteket. Az állami gazdaságpolitika egyik fontos eleme volt a szakképzés felkarolása, különösen az 1890-es évektől, párhuzamban a hazánkban ekkor kibontakozó ipari forradalommal.

Szinte evidenciának tekinthető, hogy a kvalifikált munkaerő képzésében, az iparoktatás intézményrendszerének megtervezésében és fejlesztésében meghatározó fontosságú volt a külföldi tendenciák, minták vizsgálata. Egyértelműen mutatja ezt többek között Szakay József vagy Zirzen Janka példája, valamint az 1892-ben felállított Országos Iparoktatási Tanács, amelynek deklarált feladatai közé tartozott az egyes országok iparoktatásának tanulmányozása és a nemzetközi trendek nyomán követése. A kormányzat nemcsak a különböző szakemberek külföldi tanulmányútjait támogatta, hanem ezek tanulságainak publicitását is, amely „önmagban véve is fontos, amennyiben módot nyújt a hazai iparoktatás szervezetének és eredményeinek összehasonlító alapon való bírálatára.” (Kereskedelemügyi Min. 1904. I. o.).

Jelen kutatás elsődlegesen történeti forráselemzésen alapul, melynek elsődleges forrásait a Kereskedelemügyi Minisztérium kiadványai jelentik (a Magyar Iparoktatás c. folyóirat 1897-1917 közötti számai, kiegészítve Az iparoktatás Magyarországon és külföldön c. összehasonlító tanulmánnyal). A vizsgálatot alapvetően gazdaság- és oktatáspolitikai-történeti szemlélet jellemzi, amely a feltárt források kritikai vizsgálatával a vonatkozó szakirodalom (Felkai 1983, Kövér 1982, Glatz 1988, Kelemen 2002, Nagy P. T. 2011 stb.) eddigi értelmezési tartományait kívánja bővíteni. A szövegek makrostruktúrájának elemzésével arra próbál választ találni, hogy ténylegesen milyen pozíciót tölthetett be a külföldi iparoktatás vizsgálata, figyelemmel kísérése az állami (ipar)oktatás-politikában. Mennyiben tükrözik az egyes ország-tanulmányok, cikkek a magyar gazdaságpolitika éppen aktuális kérdéseit, illetve külpolitikai irányultságát? A primer szövegek mikrostruktúrájának elemzése révén pedig a dualizmus kori összehasonlító (vagy nemzetközi) pedagógia magyar szakembereinek eszköztárát, felkészültségét kívánjuk feltérképezni és elhelyezni a tudományterület századfordulós eredményei között (Van Daele 2001, Kozma 2006). A kutatás relevanciáját nemcsak az iparoktatás történetének eddigi hiányos feldolgozása jelenti, hanem a nemzetközi tendenciák, metódusok és eszmék sajátos mozgásának feltérképezése is a 19-20. századi neveléstudományon belül.